

Наталія КУНАНЕЦЬ,

мол. науковий співробітник Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України

Наукові бібліотеки Львова ХІХ - початку ХХ ст., орієнтовані на польського читача: заснування та формування фондів

Феномен Австро-Угорської імперії полягав перш за все в тому, що ця держава, на відміну від інших європейських країн того часу, була багатонаціональною і багатомовною державою. Це було одним із головних чинників формування культурної, зокрема бібліотечної політики. Львів – одне з небагатьох міст, тісно пов'язане з історією багатьох національностей (українців, поляків, євреїв, вірмен). Їх компактне проживання у Львові створило неповторне культурне середовище. У такій політичній ситуації Галичині і Львову, зокрема, судилося відігравати визначну роль у розвитку української і польської освіти, науки і культури. Причиною цього явища, як зазначають дослідники ¹, стало прагнення і українців, і поляків перетворити Галичину зі столицею у Львові на національно-культурний і політичний центр визвольних змагань за майбутнє національних держав. Львів для цього надавався найкраще:

тут були зосереджені хоч і нечисленні, але поважні наукові сили – професори вищих навчальних закладів, вчителі українських і польських гімназій, творча інтелігенція, молодь, яка навчалася у вищих школах Львова, Кракова, Відня, Праги та ін. З кінця ХІХ ст. Львів стає духовною столицею краю, відомою далеко за кордоном. У ньому відбувалися постійні змагання між польською та українськими громадами. Польська громадськість виступала єдиним сконсолідованим флангом під гаслом збереження, закріплення і поширення «польського національного стану посідання» ² у Галичині. Ареною змагань між польською та українською громадськістю були всі сфери суспільного життя, в тому числі і бібліотечна. Кожна з книгозбірень ставала осередком національно-культурного життя своїх громад.

Наука у Галичині в цей період була зацікавлена у розвитку наукових бібліотек, що спонукало засновників до перетворення книгозбірень в інститу-

---

¹ *Зашикільняк Л.* Львів як центр формування української науки (друга половина ХІХ ст.) // *Lwów-miasto, społeczeństwo, kultura.* – Kraków, 1998. – S. 387–402.

---

² *Кондратюк К. К.* Нариси історії українського національно-визвольного руху ХІХ ст. – Тернопіль, 1993. – С. 10.

ції інформаційного забезпечення науковців. Соціокультурне оточення визначало місце кожної з бібліотек в історико-культурному процесі, її статус, місію, функції та роль у суспільстві як соціального інституту. Бібліотеки Галичини відчували вплив усіх сфер суспільної діяльності наукової, освітньої та культурної політики регіону. Незважаючи на складні історико-політичні події кінця XIX – початку XX століття у Львові в цей період діяла розгалужена мережа наукових бібліотек різних видів та підпорядкування, відмінних між собою за галузевим та мовним складом фондів. Формування бібліотечних фондів перебувало у прямій залежності від соціально-етнічного стану Галичини, діяльності громадських рухів тощо, саме це і зумовлювало створення наукових бібліотек за національним принципом.

Формування фондів книгозбірень, що орієнтували свою діяльність на обслуговування польських користувачів, розпочиналося приватними особами з наступним незначним залученням громадськості та державних асигнувань. Багаті польські родини займалися колекціонуванням книг, щоб зберегти для прийдешніх поколінь пам'ятки писемності, які б «нагадували полякам їх минувшину та зігривали до праці для будучини»³. Доля цих бібліотек подібна: після накопичення значного масиву видань вони перевозяться у Львів і передаються у громадське користування. Спершу це масові бібліотеки, що поступово набирають ваги в суспільстві і трансформуються у наукові осередки. Згодом майже всі вони заповідаються населенню Галичини. Колекціонери спочатку зверталися за допомогою до фахівців, а згодом самі ставали хорошими книгознавцями та бібліотекарями.

Відомий польський науковець Й. М. Оссолінський, ще перебуваючи у Відні на посаді бібліотекаря Королівської бібліотеки, розпочав формувати приватну книгозбірню з питань польської історії та літературознавства. Він неодноразово звертався до австрійського монарха з проханням надати дозвіл на заснування польської бібліотеки у Галичині. 23 лютого 1809 р. такий дозвіл було отримано⁴. І це стало початком заснування бібліотеки, яка згодом отримала назву бібліотеки Національного закладу (Інституту) ім. Оссолінських. Спочатку граф хотів розмісти-

ти бібліотеку у Тарнові, потім у Кракові, а згодом обрав для цієї мети Львів⁵. 4 червня 1817 р. Франц I підписав офіційний документ, який давав дозвіл на створення бібліотеки у Львові та звільнив її від сплати посмертного та спадкового податку⁶. 1827 р. приватну книгозбірню було перевезено з Відня до Львова⁷, а згодом засновник заповів її місту⁸. На час перевезення бібліотеки до Львова її фонди нараховували 10 121 назв видань у 19 055 томах, 552 рукописи в 708 томах, 133 карти і 1445 гравюр. На основі книгозбірні було створено інституцію, що мала виконувати наукові, культурні та філантропні завдання. Створюючи комплексну наукову установу, граф Оссолінський покладав на неї різнопланові завдання – видання часопису, організацію роботи наукового товариства і активну діяльність наукової книгозбірні.

Для бібліотеки граф придбав будинок колишнього костелу кармеліток (нині вул. Стефаника), збудованого у XVIII ст., який потребував реставрації та добудови додаткових приміщень. Перший директор бібліотеки Ф. Сярчинський так описав стан будинку: «броньований і оберігався від знищення лише утриманням мурів у одному стані»⁹. Засновник бібліотеки в останні роки життя економив на всьому, відмовляючи собі у видатках, щоб підтримати власне творіння.

В 1833 р. на прохання надати Оссолінеуму статус національної наукової установи цар відмовив, незважаючи на те що місія бібліотеки цілком відповідала вимогам. А через рік влада зачинила бібліотеку для читачів на тривалий час.

Часта зміна керівництва бібліотеки у 30-х роках XX ст. не сприяла налагодженню її стабільної роботи¹⁰. Певний час бібліотека взагалі не мала керівника та фінансового забезпечення. Становище книгозбірні у цей період описав віцекуратор: «Заклад без директора, бо його призначення було ускладненим, без засобів, необхідних для продовження будівництва, із зменшеною структурою – через закриття друкарні та літографічної майстерні, був

⁵ Jankoowernz W., Okopień J. *Zawsze Podkopała*: 150 lat Ossolineum. – Warszawa, 1970. – S. 21.

⁶ Ibid. – S. 23.

⁷ Fischer A. *Zakład Narodowy im. Ossolińskich: 1817–1917*. – Lwów, 1917. – S. 34.

⁸ *Ustawy Zakładu narodowego imienia Ossolińskich*. – Lwów, 1935. – S. 23–26.

⁹ Fischer A. *Zakład Narodowy im. Ossolińskich: 1817–1917*. – Lwów, 1917. – S. 31.

¹⁰ Jankoowernz W., Okopień J. *Zawsze Podkopała*: 150 lat Ossolineum. – Warszawa, 1970. – S. 234 s.

³ Кривецький І. *Ossolineum. 1828–1928* // *Нова зоря*. – 1928. – Ч. 39. – С. 6.

⁴ Dublety Ossolineum i innych lwowskich bibliotek // *Maresz B. Ze Lwowa do Katowic: Przedwojenne księgosbiory lwowskie i kresowe w Bibliotece Slaskiej*. – Katowice, 2002. – S. 29.

зачиненим для читачів через відсутність необхідного керівництва»¹¹. Знову бібліотека була відчинена 1 квітня 1848 р.

Уряд ставився до «Оссолінеуму» вороже, вбачаючи в ньому інституцію не тільки наукову, але й політичну. Обшуки були звичним явищем у цій установі, службовці звикли до арештів та ув'язнень¹². Але переслідування з боку австро-угорського уряду не вплинули на характер діяльності установи.

На бібліотеку покладалася місія збереження пам'яток минулого польської культури з цілої Галичини. В 1862 р. статус книгозбірні визначався так: «передовсім, це бібліотека, польська бібліотека, яка повинна бути старанно доглянутою, збільшуватися і служити для публічного використання»¹³, сприяти інформаційному забезпеченню науковців, тематика досліджень яких – полоніка, усі аспекти побутування Польщі. Засновник прагнув створити наукову бібліотеку, в якій як в інших, створених польською громадськістю, польські наукові кола могли ознайомитися із досягненнями національної науки і культури¹⁴.

3000 дублетів, 515 атласів і мап, 1872 рукописи, 2525 автографів і 419 дипломів. Фонди продовжували зростати, і у 1913 році у бібліотеці було вже 143 150 назв, 4945 рукописів. У 1925 р. фонд складав 168 500 прим., 5477 рукописів, з них 2000 незаінвентаризованих, 5289 дипломів, 2323 карт, 728 нотографічних видань.

В 1939 р. до книгозбірні було приєднано зібрання Павліковських та Любомирських, і сумарний фонд становив 638 162 прим., у т. ч. 14 900 рукописів, 54 266 стародруків, 3077 карт, 42 000 творів графіки, 21 623 нумізматики, 434 576 видань XIX–XX ст., 67 000 періодичних, 700 архівних документів.

Національному закладу імені Оссолінських вдалося створити бібліотеку, у якій зберігалися пам'ятки книжкової культури і яка служила польській культурі та науці, це був осередок польської культурної та наукової еліти. Книгозбірня була інституцією, навколо якої гуртувалася польська громадськість і не лише м. Львова. Проте слід відзначити, що діяльність цієї бібліотеки сприяла розвитку ук-

Таблиця

Динаміка руху фондів Національного закладу ім. Оссолінських за 1827–1917 рр.¹⁵

Рік	Унікальні документи	Дублети	Атласи та мапи	Рукописи	Автографи	Дипломи	Ноти
1827	10121	456	133	552	–	–	–
1830	24342	–	–	748	–	–	–
1840	55597	–	–	750	–	–	–
1855	47523	–	–	1341	2160	165	–
1860	49654	–	321	1429	2189	193	–
1870	60690	2936	515	1872	2525	419	–
1880	75665	5603	1089	2867	2689	872	–
1890	87530	7880	1845	3371	2782	992	230
1900	107083	11440	1985	4353	3013	1447	330
1910	131200	3031	2226	4809	5278	1667	401
1913	143150	5438	2253	4945	5296	1710	413
1917	144850	5684	2258	5157	5298	1717	728

Щорічні надходження поодиноких друків, цілих колекцій та зібрань сприяли значному збільшенню її фондів. Зокрема розпочалося значне поповнення фондів у 1870 р. – на 60 690 од. зб., з них майже

раїнознавства та української науки. Спершу «фонд бібліотеки був зв'язаний з Україною до такої міри, що галицькі українці вважали бібліотеку майже своєю установою»¹⁶. Доля багатьох українських культурних та наукових діячів пов'язана із діяльністю цієї бібліотеки. Першим кустошем був українець Михалевич¹⁷. Важливу роль відіграла вона у

¹¹ Fischer A. Zakład Narodowy im. Ossolińskich: 1817–1917. – Lwów, 1917. – S. 39.

¹² Вислоцький В. 100-літній ювілей Ossolineum'a // Бібліолог. вісті. – 1927. – № 3. – S. 134.

¹³ Fischer A. Zakład Narodowy im. Ossolińskich: 1817–1917. – Lwów, 1917. – S. 39.

¹⁴ Клоссовський А. Национальная библиотека в Варшаве: фонды и деятельность. – Варшава: Библиотека Народова, 1994. – S. 10.

¹⁵ Відомості подано за: Fischer A. Zakład Narodowy im. Ossolińskich: 1817–1917. – Lwów, 1917. – S. 74.

¹⁶ ЛНБ, відділ рукописів (ВР), ф. О/Н, спр. 3896/1, од. зб. 3896, арк. 31.

¹⁷ Там само, арк. 1.

галицько-українському відродженні, оскільки з нею «в'яжуться тісно літературно-наукова праця нашої «Руської Трійці» – М. Шашкевича, Я. Головацького та І. Вагилевича»¹⁸. З цією бібліотекою пов'язана праця ряду інших визначних українських культурних діячів. Поряд з цим у її фондах зберігалися «цінні скарби з обсягу України»¹⁹.

Діяльність М. Оссолінського стала зразком для прогресивної польської інтелігенції Галичини. Наслідуючи його, польський поет літературознавець Віктор Баворовський, колекціонував історичні документи та здобутки польської культури всіх епох та жанрів: рукописи, книги, дипломи, картини, гравюри. У листі до Садока Баронча В. Баворовський зазначав, що він «Задумав утворити національний та науковий заклад на зразок закладу Оссолінських у сполученні з родинною ординацією»²⁰. Установа мала формувати бібліотечний фонд, сприяти розвитку книгозбірні та забезпечувати польських науковців історичними джерелами з питань полоніки. Збирання книжкових фондів розпочалося в родинному маєтку в Мишковицях під Тернополем, а згодом колекцію перевезено до Львова і розміщено в отриманому у спадок будинку, збудованому у XVII ст. на розі вулиць Липової і Сікстинської²¹ (нині вул. Бібліотечна).

Бібліотека поступово збагачувалася виданнями з інших приватних зібрань або найцінніших їхніх частин. Найзначніший розвиток книгозбірні відбувався у 1855–1860 рр.²² Статус бібліотеки укріпило створення у 1881 р. на основі книгозбірні омріяної В. Баворовським наукової ординації.

Фонд бібліотеки фундації гр. В. Баворовського не був значним за обсягом, але зростав рівномірно і містив переважно наукові, унікальні та рідкісні видання. Рукописний відділ нараховував 1246 од. зб. рукописів, у тому числі історичних актів: геральдичних, господарських, дотичних земель, подільських родин і маєтків, понад 124 дипломи²³. У фонді

¹⁸ *Кревецький І.* Ossolineum. 1828–1928 // *Нова зоря*. – 1928. – Ч. 39. – С. 39.

¹⁹ Там само. – С. 6.

²⁰ *Szocki J.* Księgozbiór Wiktora Baworowskiego – lwowskiego kolekcjonera i fundatora biblioteki // *Lwów – miasto, społeczeństwo, kultura*. – Kraków, 1998. – Т. 2. – С. 447.

²¹ *Kotula R.* Biblioteka Wiktora Baworowskiego we Lwowie. – Lwów, 1926. – С. 1.

²² *Ibid.* – С. 43–51.

²³ *Dublety Ossolineum i innych lwowskich bibliotek // Maresz B.* Ze Lwowa do Katowic: Przedwojenne księgozbiory lwowskie i kresowe w Bibliotece Slaskiej. – Katowice, 2002. – С. 23–34.

бібліотеки переважали видання гуманітарного профілю, в т. ч. документи з історії Польщі, видання з правознавства, релігії, польської та слов'янської літератури. Збірка містила документи з давньої та сучасної літератури, літературознавства, історії, культури і мистецтва. Видовий склад був надзвичайно різноманітним і містив рукописи, стародруки, інкунабули, дипломи, твори графіки, образи, художні та наукові видання, комплекти архівних справ різноманітної тематики. В 1894 р. фонд бібліотеки становили 15 571 томів книг, 1800 рукописів, 110 дипломів і 1000 гравюр²⁴. У 1925 р. бібліотека нараховувала понад 40 000 томів, 38 інкунабул, 1283 рукописів та архівних матеріалів, 500 дипломів, 288 олійних полотен, 10 000 гравюр, невеличку колекція музейних експонатів²⁵. У 1936 р. фонд нараховував 37 858 прим., у тому числі 25 059 книг, 1642 рукописи, 45 інкунабул, 11 000 гравюр, а також 112 дипломів, 302 ікони, а також мапи, ноти, медалі, архівні матеріали (у 1934 р. – 3600). Динаміка руху фондів за 1905–1940 рр. така²⁶: 1905 р. – 18 000 прим.; 1922 р. – 30 000; 1934 р. – 53 560 прим.; 1940 р. – 40 000 прим. Серед книжкових видань було 45 інкунабул. Якщо у 1905 р. нараховувалось 1000 рукописів і 6284 гравюри, то у 1936 р., відповідно, 1642 і 11 000.

Історик та фаховий бібліотекар Генрік Шмітт, запрошений на цю посаду В. Баворовським, розподілив фонди книгозбірні для розставлення з врахуванням видового складу та їх історичного походження. Кількісно це виглядало так: книжок – 15 571 прим.; нотних видань – 113 прим.; рукописів на пергаменті та папері (без архіву Баворовського – 1080 прим.); дипломів на пергаменті та папері – 110 прим.

Згодом фонд бібліотеки було розподілено на 6 «відділів» за його типологічно-видовим складом та тематичним характером: 1. Справ (архівний). 2. Філологічний. 2а. Художньої літератури. 3. Точних наук. 3а. Теології. 4. Рукописів. 5. Гравюри, графіка. 6. Загальний.

Перший відділ містив хроніки та історіографії від Галла до Нарушевича. Філологічний відділ містив видання, що стосуються граматики, праці з

²⁴ *Szocki J.* Księgozbiór Wiktora Baworowskiego – lwowskiego kolekcjonera i fundatora biblioteki // *Lwów – miasto, społeczeństwo, kultura*. – Kraków, 1998. – Т. 2. – С. 451.

²⁵ Відомості подаються за: *Jawor W.* Biblioteka fundacji W. hr. Baworowskiego we Lwowie. – Lwów, 1926. – С. 39.

²⁶ *Kotula R.* Biblioteka Wiktora Baworowskiego we Lwowie. – Lwów, 1926. – С. 452.

лексикології. У відділі точних наук зберігалися праці з математики, фізики, астрономії. Значним був теологічний відділ. У ньому були релігійні, літургійні та інші видання. У фонді відділу рукописів були манускрипти польською, німецькою та латинською мовами, які за галузями знань поділялися таким чином: 94 рукописи були історичної тематики, 47 – правничої, 2 – літературознавчої, 2 – нотно-музичної тематики. Унікальний фонд відділу графіки та гравюр формувалася з полотен польських художників, історичних портретів польських королів та політичних діячів. Ця збірка нагадувала музей із функціями бібліотечної установи. Загальний відділ формувалася виданнями іноземними мовами.

Незважаючи на те, що у роки першої світової війни наступив застій у діяльності бібліотеки, її фонди постійно збільшувалися. Після верхньої екстремуми зростання колекції настали часи повільного її розвитку, пристосованого до обмеженого фінансового бюджету. Щорічні надходження до бібліотеки становили близько 600 прим.

Ще один бібліофіл, науковець та громадський діяч Юзеф Каласанти Дідушицький з 1812 р. розпочав колекціонувати книги у маєтку Поториця на Сокальщині (сьогодні Сокальський р-н Львівської обл.)²⁷, саме тому згодом зібрання отримало назву «Бібліотека Поторицька». Фонд бібліотеки містив документи з польської та світової літератури, рідкісні видання та зібрання іконографії. Юзеф Дідушицький займався поповненням фонду книгозбірні до кінця свого життя, але період найкращого її розвитку припадає на час опіки над нею його сина Володимира²⁸, засновника Природознавчого музею Дідушицьких²⁹ у Львові.

У 1857 р. бібліотечне зібрання з 10 тис. томів³⁰ перевезли до Львова і розмістили в одній із кімнат Природознавчого музею. Бібліотека стала структурною одиницею музею і вже у 1858 р. розпочала обслуговування читачів. Згодом у 1885 р. було створено ординацію, яка опікувалася музеєм та

бібліотекою, і сприяла перетворенню її у напів-публічну наукову установу³¹, що було обумовлено її статутом.

Фонд бібліотеки Дідушицьких 1861 р. нараховував 14 505 томів з історії, польської, давньої латинської літератури та природничих наук, який за мовною ознакою розподілявся на чотири відділи: польський, латинський, німецький та французький. Профіль комплектування фондів зумовлювався профілем музею – перевага надавалася виданням з природознавства. Станом на 1 березня 1865 р. у книгозбірні було: 18 325 друкованих томів; 321 од. рукописних книг; 203 документи, з яких 93 пергаментних, 1473 автографи, 2568 малюнків³². У 1939 р. бібліотека нараховувала 48 222 томи, серед них 4 інкунабули, 43 папки брошур і листівок, 334 рукописи, 1820 автографів, 3000 гравюр³³.

У 70-х роках XIX ст. декілька бібліотек заснує міська влада. У 1874 р. було створено бібліотеку промислового музею (вул. Гетьманська, 20), що формувала фонд з документів історії мистецтва, культури, мистецтвознавства. Спершу вона була задумана як підручна бібліотека фахової літератури для науковців установи, фонд якої складав 4612 прим. Згодом книгозбірня розмістилася у будинку музею і нараховувала 6094 заінвентаризовані одиниці зберігання. Фонд складався з коштовних і багатолістрованих видань і часописів, комплектуваних рік за роком систематично і раціонально з обраної галузі³⁴.

1891 р. засновується бібліотека архіву давніх актів. Згідно з покладеними на неї завданнями ця інституція зберігала всі матеріали, які стосуються історії Львова, і надавала допомогу науковцям – дослідникам першоджерел. Фонди були розташовані у приміщенні архіву у ратуші. Бібліографічні відомості про документи, що входили до фонду

³¹ *Des Loges Marjan*. Biblioteka ordynacji hr. Dzieduszyckich // Publiczne biblioteki lwowskie: Zarys dziejow / Pod redakcja L. Bernackiego. – Lwów, 1926. – S. 55.

³² Алфавітний список книг, що надійшли до бібліотеки музею з «Поторицької бібліотеки» [1888 р.] // *Наук. бібл. Держ. природозн. музею, фонд рукописів*, ф. 1, оп. 1, спр. 15, 89 с.

³³ *Des Loges Marjan*. Biblioteka ordynacji hr. Dzieduszyckich // Publiczne biblioteki lwowskie: Zarys dziejow / Pod redakcja L. Bernackiego. – Lwów, 1926. – S. 59.

³⁴ *Badecki K.* Biblioteka miejska // Publiczne biblioteki lwowskie: Zarys dziejow / Pod redakcja L. Bernackiego. – Lwów, 1926. – S. 58.

²⁷ *Карольчак К.* Зв'язки Дідушицьких зі Львовом // *Lwów – miasto, społeczeństwo, kultura*. – Kraków, 1998. – Т. 2. – S. 77.

²⁸ *Des Loges Marjan*. Biblioteka ordynacji hr. Dzieduszyckich // Publiczne biblioteki lwowskie: Zarys dziejow / Pod redakcja L. Bernackiego. – Lwów, 1926. – S. 54.

²⁹ *Muzeum im Dzieduszyckich*. – Lwów, 1886. – S. 27.

³⁰ *Панських І.* Наукова бібліотека Державного природознавчого музею НАН України // *Наук. записки Державного природознавчого музею*. – Львів, 2003. – Т. 18. – С. 30.

відділу стародруків, подавалися до редакції «Бібліографії Польської» К. Естрайхера, а також були представлені у виданні «Стародруки бібліотеки архіву міста Львова».

Фонд бібліотеки архіву давніх актів був складовою архіву і містив наукові видання з архівознавства та історіографії і опубліковані дослідження за матеріалами установи. Бібліотека накопичувала у своїх фондах поточні матеріали з питань політики, суспільної діяльності, економічного та культурного розвитку міста, щоб згодом передати їх до архіву. На той час у фонді підручної бібліотеки були найстарші видання львівських друкарень (з 1574 р.), документи, брошури і листівки, пов'язані з культурним та політичним життям Львова, львівські часописи, джерела з історії, краєзнавства, правознавства, бібліографії, архівознавства, геральдики. Розподілялися вони на 4 відділи:

1. Відділ стародруків, надрукованих у Львові, або тих, що стосуються львовознавства.

2. Відділ нових видань містив друки з архівознавства, бібліографії, геральдики та інших галузей історії, енциклопедії та іншу довідкову літературу, публікації джерел та монографії з історії та культури міст Галичини, у т. ч. історії Львова.

3. Відділ продовжуваних і періодичних видань гуманітарного профілю і тих, що торкаються діяльності народностей, які проживають у Львові.

4. Відділ спеціальних видів видань: афіш, оголошень, відозв та ін., пов'язаних із життям Львова.

Фонд відділу нових видань містив допоміжну довідкову літературу, друковані дослідження за архівними джерелами, поточні матеріали з питань політики, суспільної діяльності, економічного та культурного розвитку міста, щоб згодом передати їх до фондів архіву. На початку XX ст. бібліотека державного архіву нараховувала 6000 томів, серед яких – книжкові збірки Броніслава, Владислава і Валерего Лозинських. Під час першої світової війни з її фондів російські війська забрали найцінніший гербовник, папки з документами, повні комплекти австрійських часописів та державних видань, цінну збірку з архівознавства.

Весна народів, що розпочалася у Європі, торкнулася і Австро-Угорщини. Національне відродження, що розпочалося у Галичині, на перший план поставило розвиток освіти та культури і було пов'язане з формуванням свідомості інтелігенції, здатної визначити стан культури у краю і запропонувати реальну програму її покращення. Передова інтелігенція Галичини визначила необхідність об'єднання у товариства, які в умовах австро-угор-

ського панування виступили вагомим чинником збереження культури. Для них було характерним змагання за розвиток науки, за збереження рідної мови, звичаїв, формування філософської, державотворчої та правничої думки. У Львові діяло понад 100 наукових товариств, що об'єднували своїх членів за фаховим чи фахово-національним принципом. Розвиток цих товариств не міг активно розгортатися без створення бібліотек та формування релевантних фондів. Наукові товариства засновували книгозбірні для читачів, які мали вже певний рівень освіти. «Весна народів та прив'язувані до неї надії видвинули на перший план потребу організації українських наукових і літературних робітників у Галичині»³⁵, покликаних сприяти розвитку української науки та культури, – зазначав академік Я. Возняк. Поряд з українськими товариствами у цей період створюються польські та єврейські національні установи. Понад 65 товариств організовували наукові бібліотеки, фонди яких розрізнялися тематикою та кількістю видань. Місії цих бібліотек, які обумовлювалися статутами самих товариств, були аналогічним: в першу чергу на них покладалося інформаційне забезпечення наукових досліджень членів товариства та сприяння підвищенню їх фаху. Протягом всього періоду існування залежно від того, як змінювалися обставини, у яких доводилося працювати, книгозбірні товариств ставили перед собою різні завдання та методи їх вирішення. Хоча Я. Ісаєвич виділяє в окремий етап розвитку бібліотек період із XIX до поч. XX ст.³⁶, зазначаючи, що у цей час діяли бібліотеки, створені у попередній період. Проте з 1848 р. по 1921 р. інтенсивно засновувалися наукові бібліотеки при наукових, студентських та педагогічних товариствах та інституціях, що стало вагомою віхою в історії бібліотечної справи регіону. Це дає підстави виділити його в новий етап в історії наукових бібліотек Львова.

Процес створення товариств поживався наприкінці 60-х років XIX ст., як вважав І. Франко, цьому сприяла «перебудова конституції, заведення нового закону про товариства». У цей період з'яв-

³⁵ *Возняк Я.* До історії української наукової і просвітньої організації в Галичині 1848 р. // *Записки НТШ.* – Львів, 1912. – Т. 110. – С. 163.

³⁶ *Ісаєвич Я.* Історія писемності, книговидання і бібліотеки. Проблеми періодизації: Виступ на пленарному засіданні міжнародної наукової конференції «1000-річчя літописання та книжкової справи в Україні» // *Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – 2000. – Вип. 3. – С. 17.

ляються «організації зразу освітні, далі політичні та економічні... і народний рух звільна виходить із теоретичного розумування та сентиментального ентузіазму на поле конкретної, виразно обмеженої, більше – менше методичної праці»³⁷. Доля книгозбірень фахових та наукових товариств надзвичайно подібна.

Книгозбірні геральдичного товариства, члени якого проводили дослідження з геральдики та генеалогії та суміжних наук,³⁸ та Крайового археологічного товариства³⁹ здійснювали інформаційне забезпечення виданнями з вузькоспеціальної тематики.

У 1868 р. засновано книгозбірню⁴⁰ спілки «Взаїмна поміч львівських друкарів»⁴¹ («Stowarzyszenie wzajemnej pomocy drukarzy lwowskich»). Основою її фонду стала колекція книг, подарована членом товариства А. Тромпетером⁴². Книгозбірня формувала фонд виданнями з історії та розвитку друкарства та художньою літературою, серед яких було 11 рукописів та стародруків⁴³. У 1872 р. намісництво заборонило діяльність товариства, а бібліотека була вилучена поліцією. Наприкінці березня 1873 р. бібліотека відновила свою роботу, а у 1875 р. перейшла під патронат об'єднання під назвою «Огнище»⁴⁴.

Створене у 1873 р. Аптекарьське товариство⁴⁵ було покликане сприяти складанню учнями аптекарів іспитів, які давали право на професійну діяльність, та сприяти розвитку наукових досліджень у галузі фармації⁴⁶, а досягненню поставленої мети мала допомогти книгозбірня та читальня, які зосе-

реджувалися на накопиченні видань із питань фармакології, а також природничих наук.

Вузькофахову книгозбірню створило у 1877 р. Товариство галицьких лікарів (Towarzystwo lekarzy Galicyjskich), основним завданням якого було «сприяти розвитку лікарів у науковому напрямі»⁴⁷.

Необхідність заснування фахової книгозбірні⁴⁸ визначалася у статуті Галицького лісогосподарського товариства (Towarzystwo lesnego galicyjskiego), мета якого – впливати на розвиток лісового господарства краю, відстоювати інтереси лісників і об'єднати зусилля в організації дослідження лісового господарства у краї.

Для сприяння успішному всебічному дослідженню Галичини, яке здійснювало відповідно до своєї мети Польське товариство природознавців ім. Коперніка (засноване у 1874 р.⁴⁹), була організована книгозбірня, що містила 2000 назв у 3000 т. наукових праць із природничих наук, крім хімії та фізики.

Польське правниче товариство ставило собі за мету розбудувати в польському народі прагнення до проведення досліджень у галузі правознавства та суміжних наук⁵⁰, для чого «утримує бібліотеку і передплачує часописи»⁵¹. Бібліотека товариства розташувалася у приміщенні по вул. Міцкевича, 5а, для налагодження її ефективної роботи у статут було введено окремий розділ «Про читальню». Він визначав правила користування читальнею та бібліотекою, подавав основні засади їх роботи. Серед членів виділу товариства обирався бібліотекар, який опікувався читальнею та бібліотекою.

Відразу ж після заснування Польського Політехнічного товариства, що діяло у Львові з 1877 року і ставило собі за мету об'єднати техніків всіх спеціальностей для налагодження наукових досліджень, для сприяння розвитку у Галичині промисловості та наукового поступу інженерів (Towarzystwa politechnicznego we Lwowie),⁵² було засновано його бібліотеку. Фонд бібліотеки мав технічний

³⁷ Франко І. З історії української молодіжності в Галичині. 1871–1884 // Записки НТШ. – 1903. – Кн. V. – Т. 55. – С. 2. – (Miscellanea).

³⁸ Lwów: jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście / Skreślił J. Wiczkowski. – Lwów, 1907. – С. 376.

³⁹ Statut Towarzystwa archeologicznego krajowego we Lwowie. – Lwów, 1876. – С. 7.

⁴⁰ Палюх О. Бібліотека товариства «Огнище». За матеріалами друкарських часописів Львова кінця XIX ст. // Записки ЛНБ. – Львів, 2005. – Вип. 13. – С. 268–285.

⁴¹ Bednarski Sz. Materiały do historii o drukarniach w Polsce a mianowicie drukarniach lwowskich i prowincjonalnych. – Lwów, 1888. – 84 s.

⁴² Bober A. W. Historia drukarni i stowarzyszeń drukarskich we Lwowie. – Lwów, 1926. – С. 33.

⁴³ Ibid. – С. 79.

⁴⁴ «Przewodnik dla Spraw Drukarsko-Litograficznych» – lwowskie czasopismo fachowe z końca XIX wieku // Roczniki Biblioteczne. – 1976. – R. 20. – Z. 1–2. – С. 37.

⁴⁵ Statut galicyjskiego towarzystwa aptekarskiego. – Lwów, 1892. – 16 s.

⁴⁶ Lwów: jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście / Skreślił J. Wiczkowski. – Lwów, 1907. – С. 352.

⁴⁷ Ustawa Towarzystwa lekarzy Galicyjskich. – Lwów, 1877. – С. 3.

⁴⁸ Statut Towarzystwa lesnego galicyjskiego. – Lwów, 1878. – С. 4.

⁴⁹ Lwów: jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście / Skreślił J. Wiczkowski. – Lwów, 1907. – С. 350.

⁵⁰ Ibid. – С. 359.

⁵¹ Statut Towarzystwa prawniczego we Lwowie. – [Lwów], [1894]. – С. 3.

⁵² Dwudziestopięcioletni jubileusz Towarzystwa politechnicznego we Lwowie. 1877–1902. – [Lwów], [1902]. – С. 5.

характер і комплектувався виданнями з питань техніки та природничих наук.

Фонд книгозбірні Польського товариства опіки над здобутками мистецтва та культури (Towarzystwo opieki nad zabytkami sztuki s kultury) формувалася «фаховими виданнями та часописами»⁵³ на кошти, виділені з річних внесків його членів, субвенцій, дарунків на його потреби, відсотків від запасного та основного капіталів об'єднання, доходів від подарованої, успадкованої нерухомості та отриманих унаслідок діяльності товариства – проведення лекцій, вистав та лотерей. Бібліотекою могли користуватися лише його члени, серед яких були Я. Зубрицький, С. Заревич та ін.

Для сприяння розвитку історичної науки у 1886 р. було створене польське історичне товариство та його книгозбірня⁵⁴.

Засноване у цьому ж році Літературне товариство ім. А. Міцкевича вважало, що для досягнення статутних цілей – дослідження польської літератури, а особливо творчості А. Міцкевича⁵⁵, необхідна добірна книгозбірня. Аналогічну мету мало Науково-літературне товариство (Towarzystwo naukowo-literackiego we Lwowie) – «здійснювати науково-дослідну роботу і поширювати зацікавлення до науки і польської літератури»⁵⁶.

У 1891 р. виникають книгозбірні Католицької читальні, яка об'єднувала членів для наукового розвитку теологічного католицького вчення⁵⁷ та Товариства народознавства, яке займалося збором фольклору та звичаїв народу, що проживав у давній Польщі⁵⁸.

Бібліотека Польського філософського товариства, заснованого у 1903 р., була організована відразу ж після розгортання статутної діяльності – проведенні наукових засідань, доступних лише для членів об'єднання⁵⁹. Бібліотека містила у фондах документи з філософії і нараховувала 477 назв у 599 т., 12 назв часописів у 69 т. Для інформаційного сприяння розвитку нафтової промисловості у

Галичині виникає книгозбірня Крайового нафтового товариства⁶⁰.

Для згуртування меценатів, здатних фінансувати наукові дослідження, було створено Товариство для сприяння польській науці⁶¹. З діяльністю товариства пов'язані наукові дослідження Євгена Барвінського⁶² польсько-австрійських стосунків. На комплектування бібліотечного фонду використовувалася частина отриманих від спонсорів коштів.

Студентські товариства, ставлячи основний акцент на наукову і самоосвітню працю, намагалися забезпечити своїх членів відповідною літературою та науковим приладдям. Поряд з українськими студентськими об'єднаннями набувають розвитку товариства польських студентів вищих шкіл. Форми та методи діяльності цих об'єднань визначалися статутами, а тематичний напрям діяльності вказувала сама назва. Разом з тим всі товариства закладали у статутах шляхи досягнення поставленої мети через організацію бібліотеки. Товариства надавали можливість молодим авторам публікувати наукові праці, представлені на товариських відчитках. Створення студентських наукових організацій при вищих навчальних закладах сприяло задоволенню наукової і соціальної потреби активної участі молоді в науковому житті краю, керівництву зацікавленнями студентів та організації НДР відповідно до фаху, доступу до найновішої наукової літератури, що накопичувалася у фондах бібліотек цих товариств. Не менш важливою причиною була єдина правова санкціонована можливість створення організації, функціонування якої набувало форми самоврядування, створювало механізми інтеграції студентів різних факультетів навчальних закладів у структуру міста, а також налагодження близьких партнерських контактів з іншими вузькоспеціальними товариствами, що, як можна встановити з таємних наказів намісництва, мало у певній мірі характер політичної діяльності⁶³. Незважаючи на обіцянку свобод, товариствам доводилося впродовж років очікувати на затвердження статутів, що перешкоджало налагодженню їх поступальної роботи. Товариствам доводилося вигадувати способи, щоб обійти прискіпування влади, постійно змінюючи статутні форми існування від кооперативу до самопомогової спілки.

Про важливість бібліотечної діяльності у цих то-

⁵³ Statut Towarzystwa opieki nad zabytkami sztuki s kultury. – [Lwów], [1916]. – S. 2.

⁵⁴ Lwów: jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście / Skreślił J. Wiczkowski. – Lwów, 1907. – S. 359.

⁵⁵ Ibid. – S. 374.

⁵⁶ Statut Towarzystwa naukowo-literackiego we Lwowie. – Lwów, 1868. – S. 3.

⁵⁷ Lwów: jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście / Skreślił J. Wiczkowski. – Lwów, 1907. – S. 382.

⁵⁸ Ibid. – S. 389.

⁵⁹ Ibid. – S. 357.

⁶⁰ Ibid. – S. 425.

⁶¹ Ibid. – S. 369.

⁶² Ibid. – S. 370.

⁶³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 25, спр. 47, арк. 45.

вариствах свідчить той факт, що у назві більшості з них фігурувало слово «читальня» чи «бібліотека». Формуванню релевантних фондів бібліотек студентських товариств сприяв надзвичайно скрупульозний підхід до відбору книг. На засіданнях виділів студентських товариств періодично розглядалося питання комплектування їх фондів. Щоразу обговорювалася доцільність придбання того чи іншого видання, необхідного для наукових досліджень чи підготовки до іспитів. Бібліотекарі були зобов'язані узгоджувати списки видань, які планувалося придбати з виділами товариств, а також регулярно звітуватися, які саме книжки придбали для бібліотеки. Такий підхід до використання коштів сприяв формуванню фондів бібліотек товариств цінними профільними науковими виданнями.

Однією з найперших серед спілок, створених польськими студентами, у 1867 р. ⁶⁴ з'явилася Академічна читальня (Towarzystwo czytelni akademickiej w uniwersytecie lwowskim) ⁶⁵, що орієнтувала свою роботу на потреби студентів університету та Львівської політехніки, з метою сприяння у вивченні різноманітних наук (Towarzystwo czytelni akademickiej we Lwowie) ⁶⁶. Для інформаційного забезпечення діяльності наукових гуртків, що залучали слухачів університету до дослідницької роботи ⁶⁷, товариство заснувало книгозбірню та читальню часописів. Об'єднання присвячувало багато уваги публікаціям праць своїх членів, тому розширювало рамки видавничої діяльності. На виділ товариства статутом поклалися обов'язки: утримувати читальню у відповідному стані, займатися придбанням та реєстрацією часописів, видавати книги та утримувати в порядку щоденники, каталоги, пильнувати за дотриманням статуту читальні ⁶⁸.

У 1861 р. Товариство братньої допомоги слухачів Політехніки, створене для залучення студентів до наполегливого та усебічного вивчення фахових наук ⁶⁹, заснувало власну книгозбірню, вважаючи її діяльність одним із засобів досягнення цієї мети.

⁶⁴ Statut Towarzystwa czytelni akademickiej w uniwersytecie lwowskim. – Lemberg, 1867. – S. 1.

⁶⁵ Początki działalności Czytelni Akademickiej we Lwowie. 1867–1877 // Rocznik Biblioteczny. – 2001. – S. 199–214.

⁶⁶ Statut Towarzystwa czytelni akademickiej we Lwowie. – Lwów, 1879. – S. 3.

⁶⁷ Lwów: jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście / Skreślił J. Wiczkowski. – Lwów, 1907. – S. 379.

⁶⁸ Statut Towarzystwa czytelni akademickiej w uniwersytecie lwowskim. – Lemberg, 1867. – S. 3.

⁶⁹ Lwów: jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście / Skreślił J. Wiczkowski. – Lwów, 1907. – S. 381.

У 1865 р. утворюється «Товариство братньої допомоги слухачів рільничої школи в Дублянах», яке ставило собі за мету організувати позанавчальне життя студентів. Документи свідчать, що через вісім років товариство вже мало певні кошти. Статут товариства було затверджено Галицьким намісництвом лише в квітні 1881 р. ⁷⁰ Товариство згідно зі статутом надавало матеріальну допомогу студентам, сприяло організації позааудиторного навчання, організовувало культурний відпочинок, створило свою бібліотеку на допомогу навчанню та дослідницькій роботі студентів. Особливістю діяльності бібліотеки цієї інституції було вміння так організувати роботу, щоб не випрошувати кошти, а ще й поповнювати матеріальний фонд товариства ⁷¹. На початку 90-х років діяльність Товариства братньої допомоги слухачів рільничої школи в Дублянах завмирає, і тільки з початком ХХ ст. простежується поживлення його роботи. Відповідно до інтенсивності розвитку товариства відбувається розквіт його бібліотеки, яка згодом реорганізовується в бібліотечно-видавничий відділ, метою якого було видавати конспекти лекцій професорів і переклад з іноземних мов навчальної літератури. Змінюється його назва на «Товариство колежанське», а в 1907 р. в намісництві Галичини зареєстровано як «Колежанське зібрання слухачів Рільничої академії в Дублянах» ⁷². У листопаді 1909 р. затверджено новий статут товариства. Це створює умови для налагодження його активної діяльності та розвитку бібліотеки.

Місія книгозбірні, заснованої у 1875 р. товариством «Бібліотека слухачів права» (Towarzystwo Biblioteka Sluchaczów Prawa we Lwowie), полягала у формуванні потреби у самостійному вивченні правничих наук ⁷³, сприянні науковим дослідженням студентів-поляків правничого факультету Львівського університету. Товариство «Бібліотека слухачів права» було зареєстроване у Намісництві Львова 20 лютого 1875 р. Назва цієї наукової інституції визначала тематичний характер її діяльності. Статут товариства неодноразово змінювався

⁷⁰ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 25, спр. 1249, арк. 38–39.

⁷¹ Токарський Ю. Дубляни: історія аграрних студій 1856–1949 / Львів. держ. аграрний ун-т. – Львів, 1996. – С. 208.

⁷² Там само. – С. 209.

⁷³ Lwów: jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście / Skreślił J. Wiczkowski. – Lwów, 1907. – S. 380.

протягом декількох років⁷⁴, проте завжди декларував можливість досягнення поставлених завдань через утворення бібліотеки з фондом відповідної тематики⁷⁵. Діяльність товариства була спрямована лише на студентів, які навчалися на факультеті права. Поряд із цим ініціатива майбутніх правників не була прийнятна владі, яка з часом намагалася обмежити роботу товариства та вступ до нього студентів інших навчальних закладів. Бібліотека слухачів права та Академічна читальня співпрацювали у видавничому напрямі, завдяки якому товариствам вдавалося отримувати додаткові засоби для поповнення фондів. Випускали вони скрипти⁷⁶ та підручники викладачів університету. Видання цих матеріалів було значною підмогою для членів товариства у підготовці до іспитів⁷⁷. Це ліквідувало недоліки в роботі у діяльності університетської бібліотеки⁷⁸. Причому у виданих товариством текстах подавалися лише основні матеріали, необхідні для іспитів, але це викликало протести в університетській владі⁷⁹.

Згодом розпочали роботу «Бібліотека слухачів медицини львівського університету», гурток хіміків – слухачів Львівської політехніки, створений у 1896/1897 навчальному році.

З метою поглибленого вивчення ветеринарних наук студентами Вищої ветеринарної школи у 1882 р. було створено товариство «Бібліотека слухачів ветеринарії у Львові». У 1887–1888 рр. воно було реорганізоване в польське об'єднання «Братньої допомоги слухачам ветеринарії»⁸⁰ з тими ж статутними завданнями. Для досягнення поставленої мети було засновано бібліотеку.

Для інформаційного забезпечення викладацької діяльності вчителів шкіл було сформовано мережу спеціальних педагогічних бібліотек, заснованих фаховими вчительськими спілками.

⁷⁴ ЦДДА України у м. Львові, ф. 146, оп. 25, спр. 47, арк. 1–92.

⁷⁵ Там само, арк. 10.

⁷⁶ Видруковані на друкарській машинці стенограми лекцій і розмножені у будь-який можливий спосіб.

⁷⁷ VIII Sprawozdanie Rady Zawiadowczej Towarzystwa Biblioteka Sluchaczów Prawa we Lwowie z czynności za czas od 24 października 1881 do 1 listopada 1882. – Lwów, 1882. – S. 4.

⁷⁸ Ibid. – S. 3.

⁷⁹ XVII Sprawozdanie Rady Zawiadowczej Towarzystwa Biblioteka Sluchaczów Prawa we Lwowie z czynności za czas od 5 list[opada] 1889 do 10 paźdz[ernika] 1890. – Lwów, 1890. – S. 3.

⁸⁰ Kulczycki W. Wspomnienia z pierwszych lat Lwowskiej Uczelni weterynarnej. – Lwów, 1932. – S. 5.

Так, товариство «Братньої допомоги кандидатів на здачу кваліфікаційних іспитів на посаду вчителя народної школи у Львові» діяло з 1868 р.⁸¹ Об'єднання організувало курси, що всіляко сприяло вчителям у підготовці до успішного складання іспиту. Для ефективного забезпечення своєї діяльності товариство організувало фахову бібліотеку, у фонді якої накопичувалися «всі книги, що потрібні для народних шкіл, вказівки для вчителів, видання з питань педагогіки, методики, дидактики та інших наукових видань, призначених для всебічного розвитку вчителів»⁸². Керував роботою бібліотеки згідно зі статутом об'єднання його виділ⁸³. Серед звичайних членів товариства обирався бібліотекар та його заступник.

У 1868 р. виникло Польське педагогічне товариство, на яке покладалося завдання розвивати педагогічну науку⁸⁴, і розпочало створення мережі невеликих педагогічних бібліотек при його філіях.

На допомогу польським вчителям розгорнув свою діяльність Польський шкільний музей, на який покладалася місія розвитку педагогічної науки⁸⁵. При ньому у 1903 р. була створена бібліотека музею (пл. Гозевського, 4) та читальня Товариства вчителів вищих та середніх шкіл. Його бібліотека комплектувалася виданнями з освіти та шкільництва, дидактики і педагогіки в цілому. Читальня спеціалізувалася на обслуговуванні читачів часописами, тому передплачувала всі фахові часописи Галичини. Книгозбірня у 1930 р. нараховувала 12 525 назв видань у 13 825 томах., у т. ч. 533 брошури, 94 рукописи (у 100 томах), 200 мап та атласів, 11 глобусів, близько 500 гравюр, фотографій, таблиць, 40 медалей та літературу з нумізматики, 238 часописів, 6000 звітів шкіл і товариств. У 1928 р. рада гуманітарного відділу Львівського університету пропонувала об'єднати бібліотеки. Про те, чи відбулося це об'єднання, жодних відомостей знайти не вдалося.

Події першої світової війни на теренах Галичини завдали помітної шкоди економіці та господарству регіону, що позначилося на розвитку культури. Важкого удару зазнали інституції культури, в тому числі бібліотеки, їхні фонди.

⁸¹ Ustawy towarzystwa Bratnei pomocy kandydatów kształcących się we Lwowie na nauczycieli szkół ludowych. – Lwów, 1868. – S. 3.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Lwów: jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście / Skreślił J. Wiczkowski. – Lwów, 1907. – S. 364.

⁸⁵ Ibid. – S. 386.

З 1922 р. розпочався новий етап в історії наукових бібліотек Львова. Якщо попередній, зважаючи на загальну громадянську активність населення, був найдієвішим періодом розвитку бібліотек, то наступний відзначався переорієнтацією на розгортання активної діяльності «потрібних» владі книгозбірень. Включення Галичини до складу Польщі призвело до значного розшарування установ щодо стану фінансового забезпечення. Бібліотеки, які комплектували фонди польськомовними виданнями та пропагували пропольську ідеологію, отримували постійну фінансову підтримку держави.

Серед наукових закладів Львова не останнє місце належало Військовій бібліотеці (*Biblioteka wojskowa*) командування округу. Вона виникла за наказом вищого командування у 1920 р., коли з'явилася необхідність у розширенні горизонтів військової науки, вивченні командирським корпусом теорії військової справи. Для цього потрібна була спеціальна бібліотека, яка б містила видання з історії методики військової справи, загальних та спеціальних воєнних доктрин.

Бібліотека була створена у приміщенні королівського арсеналу, будинок якого був збудований у 1640 р. королем Владиславом VI. Під бібліотеку було виділено 5 кімнат на другому поверсі, які було розподілено на: наукову читальну залу, читальну залу періодичних видань, приміщення для працівників.

Сприяла організації роботи бібліотеки бібліотечна рада, яку очолював начальник штабу, а членами були представники керівництва корпусу. Бібліотечна рада складала план комплектування фондів, що містив конкретні вказівки щодо закупівлі книг, дбала про динамічне збільшення фондів, здійснювала нагляд над використанням книг, таким чином «була зв'язуючою ланкою між бібліотекою і офіцерським корпусом»⁸⁶. Діяльність бібліотеки, стала осередком військових знань для науковців міста сприяла розвитку військової науки.

Основним у профілі формування фонду Військової бібліотеки була військова справа, теоретичні та практичні засади. У кінці 20-х років вона містила 7845 назв у 13 953 томах, у т. ч. 3544 брошури, 2292 мапи, 21 атлас, 45 періодичних часописів за 1928–1929 рр. Фонди базувалися на залишках австрійських зібрань, отриманих як військова здобич у 1919 р. та розташованих в архівному відділі керівництва округу. Не менш цінною була частина

фонду, у якій збегігалися австрійські статuti та інструкції.

Фонди бібліотеки зростали з кожним місяцем і надзвичайно швидко досягли 160 000 прим., з них – 12 500 опрацьованих. За змістом 4/5 фонду становили видання з питань військової справи. У мовно-му аспекті фонд розподілявся таким чином: польською мовою – 50 % фонду, німецькою – 38 %, французькою – 9 %, іншими мовами – 3 %. Відділ часописів розвивався активно і нараховував 45 назв часописів, з яких – 3/4 військової тематики – польською, французькою, німецькою мовами. Видання військової тематики містили статті про організацію, навчання та виховання військ, давали читачам цінну інформацію для творення власної військової доктрини, розвиток військової техніки та ін.

Фонд бібліотеки Картографічного інституту ім. Е. Ромера становив у 1933 р. 21 000 прим., серед яких – книжки та географічні мапи. Частина її фондів тепер зберігається у Вроцлаві.

Міська публічна бібліотека (*Biblioteka publiczna miasta Lwowa*) розпочинає свою історію з 1917 р. У цьому році її фонд нараховував 12 314 документів, що назбиралися при архіві давніх актів, і стосуються історії львівської громади від середньовічних часів. Цей фонд став підвалиною для створення міської бібліотеки⁸⁷. Активний розвиток розпочався після того, як архівно-музейна комісія міської гміни 31 листопада 1917 р. вирішила надати утвореній установі назву «Бібліотека королівського столичного міста Львова». Фонди були розташовані у приміщенні архіву у ратуші⁸⁸. Міська влада охоче розпочала творення цієї книгозбірні, оскільки обителі міста відразу ж обіцяли надавати їй матеріальну підтримку. Засновники вирішили «створити можливість широкому колу дослідників та науковців для проведення всесторонніх розвідок у галузі культури та історії Львова»⁸⁹, цим самим визначивши місію майбутньої установи. Її фонди примножувалися не лише через закупівлю видань на дотацію виділену владою, але передовсім завдяки зростаючій меценатській діяльності громадськості. Звернення до широкого загалу, до львівських бібліо-

⁸⁷ *Biblioteka archiwalna // Regulamin archiwum akt dawnych, biblioteki archiwalnej i muzeum historycznego miasta Lwowa. – Lwów, Nakładem Archiwum akt dawnych, 1939. – S. 26.*

⁸⁸ *Jaworski F. Baszta prochowa i Archiwum Miejskie. – Lwów, 1905. – S. 32.*

⁸⁹ *Badecki K. Biblioteka publiczna miasta Lwowa. – Lwów, 1939. – S. 13.*

⁸⁶ *Biblioteka wojskowa // Publiczne biblioteki lwowskie: Zarys dziejow / Pod redakcją L. Bernackiego. – Lwów, 1926. – S. 63.*

філів, власників приватних бібліотек, друкарень, книгарень, авторів та видавців мало плідні наслідки. Громадськість міста обдаровувала бібліотеку впродовж десятиліть, передаючи до її фондів окремі видання та приватні збірки. Окрім того, владою були відчужені деякі приватні бібліотеки, які містили популярні видання. Ці зібрання формувалися впродовж довгих років, не були опрацьовуваними відповідно до засад опрацювання документів архіву. У них був значний відсоток дублетів.

Особливо плідними для формування фондів бібліотеки стали 20-ті роки XX ст. Спершу новостворена установа тимчасово розмістилася біля міського архіву у ратуші.

Набуття великої кількості колекцій сприяло вирішенню питання помешкання бібліотеки, оскільки невеличкі приміщення у ратуші не могли вмістити всіх її фондів. Впродовж всього існування книгозбірня розміщувалася у різних будинках. Влада намагалася знайти приміщення, у якому можна було б не тільки зручно розмістити фонди бібліотеки, але й обладнати зручну читальню залу та абонемент. Проте, пошук тривав роками. Виникав задум розмістити бібліотеку у пороховій вежі, будові XVI ст. Було виділено гроші для реконструкції вежі, але для завершення реставрації не вистачило коштів. 1937 р. було складено «Статут бібліотечний»⁹⁰, який так і не був ухвалений владою.

У 1938 р. бібліотеці було виділено приміщення у будинку промислового (художнього) музею. Міською владою знову було надано кошти для реконструкції приміщень для читальної зали та абонементу. Накопичення значного масиву подарованої літератури змінило місію бібліотеки, що спонукало її керівництво до розподілу фонду. Ретроспективну частину фонду повернули старому власнику – міському архіву для задоволення інформаційних потреб читачів-науковців, відновивши діяльність бібліотеки архіву. Набуту завдяки меценатству частину фондів і покликано популяризувати книгу та задовольняти інформаційні потреби широкого кола читачів було опрацьовано із залученням спеціалістів та перевезено в нове приміщення. Міська бібліотека була відкрита для широко загалу, перетворившись на масову книгозбірню, незважаючи на значний фонд, який у 1939 р. нараховував 20 000 томів і був розподілений на 2 відділи – книг і періодики. Окремо було вилучено дублети з метою використання їх на обмін. Для повного документального

оформлення цієї установи було зроблено оголошення у пресі. Але наступні роки та політичні події у місті завадили реалізації розпочатої справи.

Розгортали активну роботу також бібліотеки польського товариства природників ім. Коперника, Дослідного інституту хімії «Метан», засновані у 1925 р., а також Союзу українських адвокатів⁹¹, що формували фонд юридичної літератури.

Відновлюється діяльність наукових та студентських товариств, що була млявою, загальмованою впродовж попередніх років, а відповідно активізується поповнення бібліотечних фондів.

Численним товариством у Львові була Читальня студентів-богословів, яка мала на меті самоосвіту, поширення католицького світогляду серед українського народу. Читальня нараховувала 173 члени. Робота проводилася в семи секціях: богословській, культурно-освітній, суспільній, літературній, музично-драматичній, протиалкогольній та видавничій⁹². При читальні формувалися невеликий бібліотечний фонд.

Активізували роботу діючі та розпочали виникати нові книгозбірні, створені на допомогу педагогічним кадрам, зосереджуючи увагу на формуванні фахового фонду з метою інформаційного забезпечення вчителів для сприяння удосконалення навчального процесу та дослідницької роботи у галузі педагогіки.

Львівське відділення польського товариства народної школи у 1934 р.⁹³ заснувало у Львові мережу бібліотек, що мала 2 типи бібліотек: міські та повітові. У Львові діяло 43 філії цієї бібліотеки. У приміській зоні працювало 59 повітових бібліотек, що володіли 3230 примірниками. У 1930 р. товариство мало мережу із 821 читальні і 2171 читальної зали і бібліотеки⁹⁴. У Львові діяла Головна бібліотека товариства⁹⁵.

Розгорнула широку діяльність бібліотека вищих державних учительських курсів. В 1926 р. вона увійшла до фондів бібліотеки державних педагогічних курсів у Львові. З початку XX ст. діяла бібліотека жі-

⁹¹ Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів. – Львів: Накладом товариства «Союз Українських адвокатів», 1934. – С. 55.

⁹² ДАЛО, ф. 27, оп. 3, спр. 1249, арк. 161; спр. 2995, арк. 11.

⁹³ Katalog publicznej biblioteki Lwowskiego związku okręgowego towarzystwa szkoły ludowej. – Lwów, 1912. – S. 3.

⁹⁴ W czterdziestolecie prac T.S.L. 1891–1931. – [Kraków], [1931]. – S. 16.

⁹⁵ Katalog publicznej biblioteki Lwowskiego związku okręgowego towarzystwa szkoły ludowej. – Lwów, 1912. – 365 s.

⁹⁰ *Badecki K.* Biblioteka miejska // *Publiczne biblioteki lwowskie: Zarys dziejow / Pod redakcją L. Bernackiego.* – Lwów, 1926. – S. 57–63.

ночих науково-виховних установ імені З. Стчалковської, фонд якої у 1927 р. нараховував 3890 прим. Мережа бібліотек цієї установи містила головну бібліотеку з фондом 1896 прим., учительську – 413 прим. та бібліотеку-випозичальню, тобто абонементний відділ, фонд якого становив 1481 прим.

У 1925 р. з ініціативи тодішньої Кураторії Львівської шкільної округи засновується Центральна педагогічна бібліотека, на яку покладалася місія бути методичним центром⁹⁶ мережі вчительських бібліотек регіону. Згодом книгозбірня була реорганізована у Львівську державну педагогічну бібліотеку⁹⁷. Як зазначалося у її статуті, «Державна педагогічна бібліотека служить для професорів як вказівка їм в їх педагогічній роботі»⁹⁸. З 1934 р. бібліотека стала називатися Державна Центральна Педагогічна бібліотека у Львові (ДЦПБ) («Panstwowa centralna biblioteka pedagogiczna we Lwowie»). Відповідно до статуту бібліотека функціонувала як самостійна інституція Кураторії Львівської шкільної округи до 1939 р.⁹⁹ «Завдання ДЦПБ у Львові є допомогти учителю всіх категорій шкіл у дальшій освіті в педагогічно-дидактичному обсязі, а також можливо і науковій праці у тому напрямі»¹⁰⁰. Опікувалася роботою бібліотеки педагогічно-наукова комісія¹⁰¹. Комісія надсилала листи до установ та організацій з проханням допомогти у комплектуванні фондів, вишуквала кошти для придбання необхідних видань¹⁰². Фонд бібліотеки інтенсивно зростав, у

1935 р. він нараховував лише 1035 прим., а вже у 1939 р. – 20 000 прим. Її фонд містив твори, брошури і часописи польською та іншими мовами з питань шкільництва, загальної педагогіки і дидактики, спеціальної методики всіх предметів, наукової організації шкільництва і устрою шкіл, всі шкільні підручники, а також всі інші дидактичні і педагогічні допоміжні матеріали¹⁰³, «народної освіти, шкільного уставознавства, спеціальної методики, що стосується до шкільного і позашкільного виховання, фізичного виховання, шкільної гігієни, шкільної організації і педагогічної бібліографії, всього «1800 творів, що належали до 15 львівських гімназійних бібліотек»¹⁰⁴.

Універсальна бібліотека ім. марш. Пілсудського, заснована у 1935 р. Домом громадської допомоги, обслуговувала бібліотечних працівників. У 1939 р. її фонд нараховув 7800 прим. З 25 вересня 1939 р. отримала назву «Універсальна бібліотека союзу бібліотечних працівників бібліотек, архівів та музеїв № 20 у Будинку громадської допомоги у Львові». У фонді бібліотеки товариства книголюбів з 1925 по 1930 рік було накопичено – 304 прим.

Робота товариства польських бібліотекарів здійснювалася у трьох секціях – бібліотекознавства, бібліографії, загальних бібліотек¹⁰⁵. Товариство проводило бібліотечні курси та організувало книгозбірню, фонд якої формувався виданнями з бібліотекознавства, архівознавства, музейної справи.

У 1938 р. була заснована бібліотека Вищого інституту релігійної культури, фонди якої поповнювалися виданнями релігійної тематики.

Таким чином, в означений історичний період у польській громаді міста Львова вдалося сформувати розгалужену мережу наукових бібліотек. Книгозбірні ставали центрами накопичення цінних та рідкісних видань і створювали сприятливий інформаційний простір для розвитку різних галузей науки. Завдяки такій бібліотечній спадщині сучасні дослідники мають змогу сьогодні користуватися рідкісними пам'ятками книжкового мистецтва, які збиралися впродовж десятиліть.

⁹⁶ Рогова П. Бібліотечно-інформаційне обслуговування освітян спеціальними фондами педагогічних бібліотек: історичні тенденції та перспективи // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 28.

⁹⁷ Львівські бібліотеки: Інформ. нарис / Під ред. О. Габерле. – Львів, 1929. – С. 80.

⁹⁸ Там само. – С. 80–81.

⁹⁹ Звіти про діяльність Центральної державної педагогічної бібліотеки у м. Львові // ЦДІА України у м. Львові, ф. 179, оп. 5, спр. 302, арк. 1–13.

¹⁰⁰ Dziennik Urzędowy Kuratorium Okregu szkolnego Lwowskiego. – Lwów, 1926. – S. 340.

¹⁰¹ Інструкція «Педагогічно-наукової комісії» // Учительське слово. – 1914. – (Ч. 19). – С. 346–347.

¹⁰² Рогова П. Бібліотечно-інформаційне обслуговування освітян спеціальними фондами педагогічних бібліотек: історичні тенденції та перспективи // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 26.

¹⁰³ Dziennik Urzędowy Kuratorium Okregu szkolnego Lwowskiego. – Lwów, 1926. – S. 340–343.

¹⁰⁴ Львівські бібліотеки: Інформ. нарис. / Під ред. О. Габерле. – Львів, 1929. – С. 80–81.

¹⁰⁵ ЛНБ, ВР, ф. 9, оп. 1, спр. 3, арк. 2.